

AZ UNGARISCHE STAATS- UND GELEHRTE NACHRICHTEN ÉS AZ OFNER ZEITUNG.

— Két budai hírlap története. —

1730-ban jelent meg az első budai hírlap, a sokban még rejtélyes sorsú *Wochentlich zweymal neuankommender Mercurius* címmel és 1800-ban indult meg ugyanott a hosszúéletű és jólismert, közkönyvtárainkban több példányban is fellelhető *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung*. A kettő között eltelt hetven esztendő alatt Buda az ország fővárosa lett, a nádor meg a főhivatalok székhelye. II. JÓZSEF sok reformmal teli évtizede a város kultúrájáról is gondoskodott: színházzal és újsággal ajándékozta meg a hivatalnok-várost. Ekkor alapított SCHICKMAYER JAKAB egymást követőleg két hírlapot is, amelyek együttvéve tizenkét évfolyamot értek meg. Eddig jóformán ismeretlen sorsukat érdemes a meglévő források alapján összeállítani.¹

SCHICKMAYER JAKAB az 1780-as években tűnt fel Budán. Városi polgár ugyan nem lett, de hamarosan a háztulajdonosok közé került. Kamarai ágens volt, azaz pénzkölcsönökkel, végrendeletek végrehajtásával foglalkozott és ilyen minőségében többször szerepelt a budai tanács előtt.² Érdemes felemlíteni, hogy a magyarországi német újságok alapításukat általában üzletembereknek köszönhetik. Amíg magyar hírlapjaink mellett irodalmi ambíciójú író vagy hazafi állt, a *Pressburger Zeitung*-ot

¹ A két hírlapnak nemcsak példányai, de emléke is majdnem elveszett. SZINNYEI JÓZSEF (Hírlapirodalmunk a XVIII. században, Vasárnapi Újság, 1862, 391—2 és 404—5) egyikről sem tud és életrajzi gyűjteményében sem található Schickmayer neve. Első ízben GÁRDONYI ALBERT említette (A hírlapírás kezdetei Budán és Pesten, Könyvtári Szemle, 1917). Történetére lásd KELÉNYI B. OTTÓ adatokban gazdag cikkét (A Sajtó, 1927. 5. szám).

² Corr. mag. 1791:484; továbbá 1789:46, 2992; 1790:1884, 1885 a Székesfővárosi levéltárban. A budai polgárkönyvek szerint egyébként egy Schickmajer Ignác 1789-ben felvétetett a városi polgárok sorába.

TRATTNER, a nyomdász, a pesti *Neuer Kuriert* MOLL, az ügynök hívta létre. Ez a körülmény bizonyára sokban megmagyarázza, hogy a XIX. század elején miért győzedelmeskedett a magyar-nyelvű sajtó olyan könnyen a német fölött.

1786. augusztus 4-én SCHICKMAYER kérvényt nyújtott be a helytartótanácsához maga és társai nevében, akik közül „Ant. Flor. Villich der Rechte Kandidat“ szerepelt aláírásával, hogy engedélyt nyerjenek *Ungarische Staats- und Gelehrte Nachrichten* cím alatt hírlap kiadására. Az engedélyt, az ilyenkor szokásos cenzúrai kikötések mellett, „Schickmayer Jakab társasága“, ahogy ezentúl néhány éven át szerepelt, meg is nyerte. Nem tudjuk, hogy kikből állt ez a társaság; de ha meggondoljuk, hogy az *Ofner Zeitungra*, a lap utódjára és folytatására, a pesti KILIÁN-féle könyvkereskedésben és a GLEIXNER-féle kölcsönkönyvtárban lehetett előfizetni, talán nem csalódunk, ha a kérvényt aláíró és egyébként teljességgel ismeretlen VILLICHEN kívül ezek körében keressük a társakat.

Az engedélyt elnyerve, a vállalkozók 1786 novemberében terjedelmes előzetes jelentéssel fordultak a nagyközönséghez. „Ha igaz az, hogy minden valamennyire művelt államban, a jelenlegi időben hasznos és szükséges az olyan folyóirat, amely a bel- és külföldi eseményekről biztos hírt ad“, továbbá ha igaz a magyarországi olvasóknak az a panasza, hogy a belföldi hírekről csak külföldi lapok útján értesülhetnek, úgy vállalkozásuk máris indokoltnak látszik. A kiadók, írják, a fővárosban laknak, ahol a híreket az országos hivataloktól, tehát első kézből nyerik és levelezést folytatnak az ország minden vidékével, valamint a szomszédos államokkal is. A lap beosztását és rovatait így tervezik:

I. Államügyek általában (Staatsbegebenheiten überhaupt), ahol is első-sorban az osztrák monarchiára, azután a külföldi államokra vonatkozó hírek közül válogatják ki a legfontosabbakat és a legérdekesebbeket.

II. Politikai helyi hírek Magyarországból (Politische Provinzialnachrichten aus Ungarn), ahol uralkodói rendeleteket, a hazai ipar tanúbizonyságait, rendőri és más nyilvános intézetek, valamint a hivatali előléptetések híreit közlik.

III. Tarka-barka rovat, amely új felfedezéseket, hasznos tanácsokat, éleseszű erkölcsi cikkeket, elvetett vagy elvetendő előítéleteket, anekdótákat, régiségek leírását, kihalt tekintélyes családok történetét, pályatételeket, a legjobb irodalmi és művészi termékek ismertetését fogja tartalmazni.

IV. Melléklet, amely az időjárásról, népszaporodásról, terményárakról, hivatali idézésekről, hirdetésekről stb. ad hírt.

Közölték végül, hogy a lap 1787. január 3-án indul meg, minden szerdán és szombaton 1—1 íven jelenik meg, amihez félív melléklet járul és LANDERER KATALIN nyomdája fogja előállítani.³

A vállalkozók még arra is megkérték a helytartótanácsot, hogy felhívásukat köröztesse a törvényhatóságoknál; továbbá, hogy a legmagasabb helyről leérkező normálékat és rendeleteket, a hetente befutó terményárakat és az évenkénti összeírások eredményét közöljék velük. Hivatkoztak arra is, hogy az osztrák hatóságok ilyen téren támogatják az újságokat. Az új hírlap tartalmából következtethetjük, miként intézték el ezt a kérésüket: ha nem is hivatalosan, de mindent közöltek a szerkesztővel és már ekkor megkezdődött az a bizalmasabb viszony a lap és a helytartótanács között, ami mindvégig megmaradt.

Így indult meg 1787 elején az új budai hírlap. Fejlécét a finoman metszett magyar címer díszítette s alatta a Vergiliusból választott idézet volt olvasható: Provehimur portu. A LANDERER-nyomda igen szépen, tisztán állította elő és, ami azon kor németnyelvű nyomtatványai között feltűnő, latin betűkkel. A közönség körében kedvező fogadtatásra talált, az előfizetők száma egyre emelkedett és nem csupán Magyarországon, de a határokon kívül, így Csehországban is sokan rendelték meg. 1788 végén a pesti és budai postahivatalok már összesen 682 példányt küldöttek széjjel és ebbe a számba nem foglaltattak a helybeli olvasók, akik a kiadóhivataltól, a Zeitungskomptoirtól közvetlenül kapták meg lapjukat.⁴ Összehasonlításként érdemes felemlíteni, hogy ugyanakkor a fiatalabb pesti laptárs, a *Neuer Kurier* mindössze 274 előfizetővel dicsekedhetett,⁵ tehát SCHICKMAYERÉK vállalata mindenképen jól

³ A nyomtatott jelentés egy példánya Helyttan. Rev. libr. 1786 f. 1. p. 141—2 az Országos Levéltárban, ahonnan a többi adat is való. — Kétségtelen, hogy KERESZTY ISTVÁN (A magyar és magyarországi sajtó időrendi áttekintése, Bpest, 1916) által említett Ofner Stadtzeitung, amely 1786—88 között jelent volna meg, azonos az Ung. Staats- u. Gelehrte Nachrichten-nel. A mindenképen hibás 1786-os évszám hihetőleg a fentebbi előzetes jelentésből származott.

⁴ Int. Loc. 1788 : 692; 1789 : 120 a Székesfővárosi Levéltárban, ahonnan kiderül, hogy ez volt az egyetlen budai hírlap, tehát egy külön Ofner Stadtzeitung elképzelhetetlen. Az Ung. Staats- und Gelehrte Nachrichten egyébként több ízben nevezte magát Ofner Zeitungnak (pl. 1788, 341. l.).

⁵ KÓSA JÁNOS: A Neuer Kurier története, MKSzele, 1941, 155—6. l.

megalapozottnak és kifizetődőnek látszott. Kezdeti sikere még további fokozódást ígért, hiszen egymást követték a történelmi események: II. JÓZSEF szerencsétlen török hadjárata, a francia forradalom kezdete és a nagy belpolitikai esemény: a fokozódó magyar ellenállás a józsefi rendszerrel szemben, az országgyűlés összehívása és az 1790-es év majdnem forradalmat súroló eseményei.

Ilyen körülmények között egyre növekedett a közönség érdeklődése, de megszorodtak a lapvállalkozások is. 1788-ban megindult a *Neuer Kurier* Pesten és a haza két szomszédos fővárosában most már két lap versengett egymással. Ezenfelül más tervek is felmerültek és közülük különösen figyelemreméltó egy, az első magyar napilap terve. A budai STÖGER JÓZSEF 1790. október 25-én kérvényezte meg a hatóságnál, hogy *Pesth- und Ofner Blättchen* címmel lap indításához nyerjen engedélyt. Egy krajcárba kerülő, az egyszerű népnek szánt lapot tervezett, amely nem is önálló híreket adott volna, hanem csak „kivonatokat Európa legjobb újságjaiból“. Bécsben egyidejűleg hét ilyen kivonat-hírlap is megjelent, amelyek nagy közkedveltségnek örvendtek és ezeknek egyike, *Das Wienerblättchen* című lebegett mintakép gyanánt STÖGER szeme előtt. Kérvényének további sorsa ismeretlen ugyan, de azt tudjuk, hogy a tervezett lap sosem indult meg.⁶

A politikai mozgalmak idején az *Ungarische Staats- und Gelehrte Nachrichten*-nek is állást kellett foglalnia a kor mozgó eszméivel szemben. Politikai eszménye, mint olyan sok honorációé abban az időben, a jozefinizmus volt és már az előzetes jelentés is ennek félreérthetetlen hatását tükrözteti. A jozefinizmusnak lényeges és magyar földön erős visszatetszést keltő eleme volt a centralizáció, ami a különböző részekből összetevődő Habsburgmonarchiát akarta erélyes rendszabályokkal összeolvasztani. A budai hírlap már híryanagának beosztásával is azt mutatta, hogy nem idegenkedik JÓZSEF centralizációjától: első helyen bécsi keltezéssel az összbirodalomra vonatkozó újdonságokat közölte, míg a magyar vonatkozásúak csupán a lap végén s a „*Politische Provinzialnachrichten*“ cím alatt kaptak helyet. Másrészt pedig

⁶ Int. Loc. 1790 : 397. A kérvényező STÖGERRŐL további adatokat nem ismerünk. A budai polgárcönyvekben ugyan több STÖGER szerepel, de ezeknek egyike sem volt vele azonosítható.

a tévítételek ellen hirdetett küzdelem — a lap programjának lényeges része — ugyancsak a felvilágosodás gondolatkincsére mutatott.

Az így meghirdetett irányzathoz az újság hű maradt. Rögtön legelső számában a jozefinus könyvcenzúrát dicsérte meg, amely, jól tudjuk, enyhítette a régi szigorú rendszabásokat és csupán kevésszámú könyvet tiltott el. „Ez is bizonyítja elnéző alapelveit minden kaján megjegyzéssel szemben“, fűzi hozzá dicsérőleg a budai újság.⁷ A felvilágosodott, abszolútista állam gazdaságpolitikáját szolgálta az *Ungarische Nachrichten* akkor is, amikor figyelemmel kísérte a népszaporodást, gazdasági tanácsokat adott vagy az új találmányokról és felfedezésekről tudósított. Ez utóbbiak között szerepelt egy rövid, de az utókort bizonyára érdeklő híradás arról, hogy „Watt úr Angliában egy gőzgépet talált fel“.⁸

A lap anyagának lényeges részét, a „Staatsbegebenheiten überhaupt“ rovatot egy állandó bécsi levelező küldözte számról-számrára és ha árvíz vagy hadi események következtében a bécsi posta nem érkezett meg Budára, a rovat is elmaradt. A bécsi levelező még más hátránnyal is járt, amennyiben a lap megjelenésénél 3—4 nappal régebbi híreket közölhetett csupán és anyagát a bécsi hírlapokból állította össze. A hírlap magyarországi levelezői a németnyelvű honorácior-réteg tagjai közül kerültek ki és ennek tudható be az a körülmény, hogy a színmagyar vidékekről vajmi ritkán találunk híradást. Az önkéntes levelezők rendszeresen dolgoztak és 1788 farsangján maga a szerkesztő panaszolta, hogy nem kap tőlük anyagot.

A források közül nem szabad kifelejtenuünk a többi egykorú hírlapot sem. A hivatalos *Wiener Zeitung*ot, valamint az erdélyi eseményekre vonatkozólag a nagyszebeni *Kriegsbote*-t rendszeresen használták, de ezenfelül a *Pressburger Zeitung*ot, a *Lemberger Zeitung*ot, a *Prager Zeitung*ot, a Magyarországon is sokat olvasott grazi *Bauernzeitung*ot, a *Frankfurter Staats-Ristretto*-t is

⁷ Ung. Staats- u. Gelehrte Nachrichten, 1787. jan. 3., I. szám, 3. lap. Ez, valamint az 1792. márc. 21-i XXIII. szám a Nemzeti Múzeum könyvtárában található (8499. sz. a.) s ennyiben kívánjuk pótolni DEZSÉNYI BÉLA nélkülözhetetlen bibliográfiáját. (A magyar hírlapirodalom első százada, Bpest, 1941, 55 l.)

⁸ Ungarische Staats- und Gelehrte Nachrichten, 1789, 795 l.)

idézték. Érdekes, hogy a francia, angol és olasz lapokból a budai hírlap, úgy látszik, semmit sem merített, pedig a pesti *Neuer Kurier* ugyancsak gyakran fordult hozzájuk. De a budai hírlap nemcsak ollózott, hanem az ő eredeti híreit is gyakran vették át más újságok, így a *Prager Zeitung* és különösen a már említett kivonat-újságok. Ezek közül az *Auszug aller Zeitungen* vagy a *Das Wienerblättchen* rendszeresen idézte a pesti és a budai hírlapot. A bécsi *Magyar Kurir* is hivatkozott a „budai újságra“ vagy a „Pesti Kurir“-ra,⁹ viszont a magyar vonatkozású eseményekre, később a megyei hírekre vonatkozólag ő szolgál felvilágosítással német lapársainak.

A politikai hírek megbízható közlését tűzte maga elé célul az *Ungarische Nachrichten* és amikor a török háború megindult, a hadi események lassan minden más rovatot kiszorítottak a lapból. Irodalmi ambíciója soha nem volt a szerkesztőnek és ebben is élénken különbözött a sokoldalú, színes *Neuer Kuriertól*. Szépirodalmi közleményeket legfőképpen a háború hatására engedett be lapjába, így egy hadi imát s egy huszárdalt. Tudományos cikkeket is csak ritkán vett fel, így CSERMANSZKY GYULA báti ev. lelkész a földrajzi hosszúság meghatározásáról értekezett és TOLDY JÓZSEF kamarai méhészeti felügyelő folytatásos tanulmányban ismertette a méhtenyésztés hasznát.¹⁰ Úgy látszik, a hasznossági szempontot az irodalmi elé helyezte a lap és ilyen felfogás mellett valóban csodálatos, hogy ADELUNG német nyelvészeti nézeteit mégis magáévá tette, sőt, ezeknek érdekében még vitára is kiállt. Jóllehet könyvismertetések nem közölt, mégis ismertette ADELUNGNAK a német helyesírást tárgyaló munkáját és hozzáfűzte: „A mi időnkben, amikor minden íróska bátorságot vesz magának, hogy megszabja a helyesírás szabályait, nagyon is kívánatosnak tartjuk ezt a könyvet.“ Kevéssel utóbb pedig a *Kriegsboteval* keveredett vitába, amiért az még mindig GOTTSCHED régi helyesírási szabályait követi az ADELUNGÉI helyett.¹¹

Irodalmi szempontból nem érdektelen a Melléklet rovat, amely könyvhirdetésekkkel van tele. Itt nyitnak előfizetési fel-

⁹ Így *Magyar Kurir*, 1788, 648 l. és 1789, 671 l.

¹⁰ Ung. Staats- und Gelehrte Nachrichten, 1788, a 26. szám melléklete, 332 és 248 l.; 1789, 58 és köv. számok.

¹¹ Ung. Staats- und Gelehrte Nachrichten, 1788, 48, 822 l.

hívást a szerzők megjelenendő műveikre; a pesti és budai könyvkereskedők (WEINGAND, KÖPF, DIEPOLD) újonnan érkezett készletekről tudósítanak; kottákat, térképeket hirdetnek; POLLENCIG JÓZSEF, a trieszti származású és hosszabb időn át Pesten dolgozó rézmetsző a metszeteit ajánlja. A könyvek között a franciák és kisebb számmal magyarok is előfordulnak, így PÉTZELI JÓZSEF a meséit hirdette. Ezek a hirdetések bizonyítják a legerősebben, hogy a hírlap közönsége egybeesett a honorácior-réteggel; néplapra még nem volt szükség, mert a nép nem volt újságolvasó, viszont honoráciorok elégséges számmal akadtak ahhoz, hogy egy lapot fenntartsanak.

Az *Ungarische Nachrichten* nem tűzött nagy, fellengzős célt maga elé. Csupán a közönség informálására törekedett és ezt sikerült elérnie. Bizonyítja ezt az első évfolyamok alatt elért sikere. A mozgalmas 1790—91. évekből a lapnak egy példánya sem ismeretes és amikor 1792-ből egy száma élénk kerül, a fejléce már megváltozott. Ezentúl a párnán nyugvó magyar koronát mutatja és a címét is, csekély eltéréssel, *Hung. Staats und Gelehrte Nachrichten*-nek írja. A korona felrajzolása, valamint a latinos „Hungarische“ alak használata, úgy véljük, az 1790-es országgyűlésen feléledő magyar rendiség előtt való hódolatul szolgált; mert hiszen a szerkesztő sem vonhatta ki magát a magyar szellemi mozgalmak hatása alól. A lap további sorsáról, példányok és levéltári adatok hiányában, ismét nem értesülünk és azt sem tudjuk megmondani, hogy miért szűnt meg 1794 június végével, az első félév befejeztével. Tény, hogy ezekután mindaddig nem jelent meg hírlap Budán, amíg SCHICKMAYER JAKAB társasága ismét engedélyt nem nyert arra, hogy 1796 elejétől kezdve lapját újból kiadhassa.¹²

Hihetőleg ekkor, az újrameginduláskor változtatta régi nevét *Ofner Zeitung*-ra.¹³ A fejléc egyébként is hangsúlyozta az elődjé-

¹² Loc. 1796 : 48 a Székesfővárosi levéltárban és Kósa: A Neuer Kurier története, 161—2. l.

¹³ Eddig általános vélemény volt irodalmunkban, hogy az *Ofner Zeitung* csupán 1798—99-ben jelent volna meg. Jóllehet az 1796—97-es évfolyamok ismeretlenek, a fentebbiek alapján bizonyos, hogy megindulása 1796-ra teendő. Az 1798. jan. 4-i számban (16. l.) egyébként is arra szólítják fel olvasóikat, hogy előfizetésüket „újítsák meg“, amiből nyilvánvaló, hogy a lap már előbb is létezett.

vel való összefüggést: itt is a párnán nyugvó szent korona volt látható, amit két kivont kardú huszár őriz. A lap csütörtökön és vasárnap jelent meg, rendszerint egy íven. Politikai felfogásában némi változás figyelhető meg: az egykorú jozefinista most a francia forradalom eszméivel rokonszenvezik, amint sokan mások is megtették abban az időben. Jóllehet a Martinovics-összeesküvés után az államhatalom reakciója egyre erősebb lett, az *Ofner Zeitung* mégis alkalmat talált a maga nézeteinek hirdetésére. Így pl. a dublini parlament ülését leírva — nem minden szándékoság nélkül — hosszasan ismerteti Browne képviselő beszédét és ilyen gondolatokat idéz belőle: „Emberismeretem és tapasztalatom arra tanít, hogy egy nemzet sosem lesz minden ok nélkül lázadó és a kormányzat köteles arról gondoskodni, hogy ne erőszakkal nyomja el a lázadást, hanem az elégedetlenség okát szüntesse meg... Minden időben és országban eredménytelen maradt minden olyan kísérlet, amely az emberek véleményét erőszakkal és bajonettel akarta meghatározni.”¹⁴ Az ilyen és hasonló kifejezéseket a korabeli olvasók megértették, amit az is bizonyít, hogy pl. a Nemzeti Múzeumban őrzött példányon egy egykorú kéz húzta alá e sorokat. A lap politikai állásfoglalásának is része lehetett benne, hogy olykor, a cenzúra következtében, fehér foltoktól tarkítva jelent meg.

A régi felvilágosodott gondolat tehát továbbfejlődött és a francia forradalom pártjára vonta a szerkesztőt. De régi felfogásának másik eleme, az összbirodalmi centralizáció végkép eltűnt. Jól tudjuk, hogy II. JÓZSEF halálát sehol sem élhette túl ez a gondolat, legkevésbé Magyarországon nem, a rendi öntudattól duzzadó nemesség közelében. Most már a magyar rendiség felé is tett engedményeket a budai hírlap, megyei híreket közölt és foglalkozott a tisztújítással. De érdeklődése különösen JÓZSEF nádor felé fordult, aki megválasztása után a budai királyi palotába költözött és az első Habsburgként hosszabb időt töltött ott. Udvarában nem történhetett semilyen kisebb vagy nagyobb esemény, újévi üdvözlés, színházlátogatás, a palatinus név- vagy születésnapja, hogy azokról a budai hírlap hosszú és lelkes híradásokban be ne számoljon és ezt a szokását később utódja, a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* is követte. E két lapnak nem

¹⁴ *Ofner Zeitung*, 1798, 135 l.

kis része volt benne, hogy JÓZSEF nádor hamarosan oly nagy népszerűségre tett szert magyar földön, akkorára, hogy vele bátyjának, FERENC királynak a féltékenységét is magára vonta. Másrészt viszont azt is tudjuk, hogy JÓZSEF nádor alkalomadtán személyesen is fellépett a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* érdekében és azt szinte a vezetése alatt álló kormányzék hivatalos lapjának tekintette.

Nemcsak a nádori udvarral, hanem a budai hivatalnoksággal is igyekezett jó viszonyt tartani a lap. A régi bécsi levelezés már teljességgel megszűnt: az első oldalon a magyar vonatkozású hírek kezdődtek, még hozzá a királyi adományok, hivatali előléptetések, címadományozások, rendeletek, elhalálozások felsorolásával és ezt a szokását is fenntartotta a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung*. A pest-budai polgársággal már csak lazább kapcsolatot tartott és keveset foglalkozott, pedig MOLL a *Neuer Kurier*-ben szívesen írt róla; de azért pl. a pesti Rókus-kórház felszenteléséről hosszabb cikket találhatunk.¹⁵

A francia forradalom nagy és hosszú ideig tartó háborúba sodorta Európát, amely adóban és katonáskodásban súlyos terheket rakott a magyarságra is. A háború nyomán a hazafias érzés megerősödött és az *Ofner Zeitung* egyik legjellegzetesebb képviselője lett annak a „patriótizmusnak“, amely akkoriban a magyarországi németnyelvű polgárságot meg a hivatalosokat eltöltötte.¹⁶ A lap örömmel adta hírül a „patrióta buzgalomnak“ minden újabb megnyilatkozását, a hadsereg részére szánt önkéntes adományokat, megajánlásokat és lelkesen írt mindarról, ami a királyért és a hazáért, a „legmagasabb szolgálat“ érdekében történik. Bizonyos, hogy a magyarországi patriotizmus legfontosabb irodalmi megnyilatkozása az *Ofner Zeitung* és folytatása, a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* volt.

Nem tudjuk ma már megmondani, hogy egy személy volt-e az, aki két ilyen ellentétes elvet, mint a forradalmi gondolkodás és a dinasztia-hű patriotizmus, rendkívül ügyesen egyesített a lapban. A magunk részéről — a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* későbbi évfolyamait ismerve — hajlandók vagyunk azt feltéte-

¹⁵ *Ofner Zeitung*, 1798, 437—8. l.

¹⁶ Erről részletesebben KÓSA JÁNOS: A magyar nacionalizmus kialakulása, Bpest, 1937, 5—6. l.

lezni, hogy a SCHICKMAYER körüli társaság valamelyik ismeretlen tagja volt a forradalmi gondolkodású, viszont maga SCHICKMAYER mindig a hivatalosokhoz húzott. Felfogását lassan, fokozatosan érvényesítette és amikor a lap egyedüli tulajdonosa lett — ez legkésőbb a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* megindulásakor következett be — politikája egyeduralkodó lett a lapnál és a tiszta patrióta felfogást többé semmi sem zavarta.

Hírszolgálat dolgában az *Ofner Zeitung* mitsem fejlődött az *Ungarische Nachrichten*-nel szemben. Az a széles látókör, ami a *Neuer Kuriert* jellemezte, tőle mindig idegen maradt; amíg az pl. az amerikai Egyesült Államok alakulásával is bőven foglalkozott, ez sosem tekintett oly messzire. Néhány újabb németnyelvű lapot használt fel forrásul, így a *Frankfurter Journalt*, a *Passauer Wochenblatt*-ot vagy, s ez jellemző patriotizmusára, a *Salzburger Zeitung*-ból vett át egy, Károly főherceget, a hadvezért dicsőítő verset.¹⁷

Jóllehet hírszolgálat a kor viszonyait tekintve sem volt tökéletes, az ügyes kiadó mégis megtalálta az utat az akkori Magyarország németnyelvű olvasóközönségéhez. Lapjának elterjedtségével maga is meg volt elégedve és örömmel közölte, hogy 1798 második félévétől kezdve a „kedvelt“ neuwidi újságot is mellékelni fogja lapjához.¹⁸ Nem új melléklet megindításáról volt szó, ilyenekkel amúgysem kedveskedett a takarékos szerkesztő, hanem a lap belsejében, a híres neuwidi újságból átvett időszerű életrajzokat közölte. Így az 1799-es csonka évfolyamban MOZART, SIEYÈS abbé, XVI. LAJOS, MÁRIA ANTOINETTE, KATALIN orosz cárnő életírását találhatjuk. Ezt a szokását is követte a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung*.

Igen lényeges újítás következett be a lap tipografiájában. Amíg eddig, a kor általános szokása szerint, mindent összefolyva szedetett és a sűrűn nyomott sorok között legföljebb a 2—3 rovatcím hozott némi változatosságot: most híryanagát címekekkel és

¹⁷ *Ofner Zeitung*, 1799, 386 l.

¹⁸ Előfizetési felhívás az 1798. évi XLIV. számhoz mellékelve, a Nemzeti Múzeum példányához kötve. Nem tudjuk, hogy ez a vállalkozás kapcsolatban állt-e azzal, hogy a *Neuer Kurier* 1798 végével beszüntette a neuwidi újság mellékelését. Egyébként érdemes felemlíteni, hogy a neuwidi újságnak Bécsben készült utánnomását már előbb is hirdette az *Ung. Staats- und Gelehrte Nachrichten* (1789, LIII. sz. melléklete).

alcímekkel látta el s nagyobb betűtípussal szedette a város- vagy országneveket, ahonnan az értesülések jöttek. Így az anyag áttekinthetőbb, könnyebben olvasható lett és ez a beosztás, hosszú ideig megmaradván, a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* egyik jellegzetessége lett.

1799 végével SCHICKMAYER megvásárolta a *Neuer Kuriert* és a két lapot *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* név alatt egyesítette. Az új lap az *Ofner Zeitung*gal szemben csak a címben jelentett újat. Hosszú fennállása alatt vajmi keveset változott és amikor 1845-ben, a *Pesti Hírlap* évtizedében megszűnt, már egy mindenképen elavult, régies újságtípust képviselt.

KÓSA JÁNOS.